

A TÖRTÉNELEM FELFEDEZŐJE (GIAMBATTISTA VICO)

KARÁCSONY ANDRÁS

ELTE ÁJK
JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. KARÁCSONY ANDRÁS

EGYETEMI TANÁR

ELTE ÁJK

JOG- ÉS TÁRSADALOMELMÉLETI

TANSZÉK

KARACSONY@AJK.ELTE.HU

2026. április 13.

Giovanni Battista Vico (1668–1744) Nápolyban született és a város egyetemén szer-

zett jogi doktorátust. Sokat utazott, majd visszatért szülővárosa egyetemére és a retorika professzoraként fejezte be pályáját. Kortársai körében nem szerzett ismertséget, ám fél évszázaddal később felfedezték munkásságát, különösképp főművét, a *Scienza Nuovát* (Új tudomány) tartották sokra. Mégpedig azért, mert a történelmet tudományos vizsgálódás témájává tette. Vico kérdése alapvetően ismeretelméleti jellegű volt. Ugyanis azt próbálta tisztázni, hogy mit ismerhetünk meg? S röviden összegezve álláspontját: csak azt ismerhetjük meg, amit mi magunk hoztunk létre. Konkrétabban: a természetet nem ismerhetjük meg tökéletesen, mivel Isten teremtette, viszont a történelmet az ember alkotta, így az számára megismerhető. „Nem lehet biztosabb történet,

*mint az, amikor az beszéli el a dolgokat, aki megalkotja őket.*¹

Vico úgy látta, hogy a gondolkodástörténetben az egymással ellentétes gondolko-

dók mint egymás korrekciói, kiegészítői értelmezhetők. Életrajzában négy szerzőt említett, akik hatást gyakoroltak rá: Platón, Tacitus, Bacon, Grotius. Platón és Tacitus két szélső pólust jelentett számára, a politikai idealizmus és a politikai realizmus pólusait.² Platón az örök eszményeket és az ideális államot kereste, az emberre olyanként tekintett, mint amilyennek lennie kellene, míg Tacitus olyanként, amilyen az ember a maga konkrét létében, azaz szenvedéllyel és önzéssel teli. Vico e két pozíció összekapcsolására tett kísérletet. Ám úgy látta, hogy ez az ötvözet nem az emberi észzt jellemzi, hanem az isteni gondoskodást. Ebből a gondoskodásból fakad, hogy a népek története fokozatosan egyre közelebb jut az állameszményhez. Ezt a fejlődést nem lineáris folyamatban képzelte el, hanem meghatározott korszakok (istenek, hősök és az ember korszaka) egymásra következéseként, és szerinte mindegyik korszaknak van felemelkedő és hanyatló szakasza. Egyébként ez a gondolatmenet hatott James Joyce-ra is, aki a *Finnegans Wake* szerkezetét Vico ciklikus történelemfelfogását követve alakította ki.

Visszatérve a hatásokra:

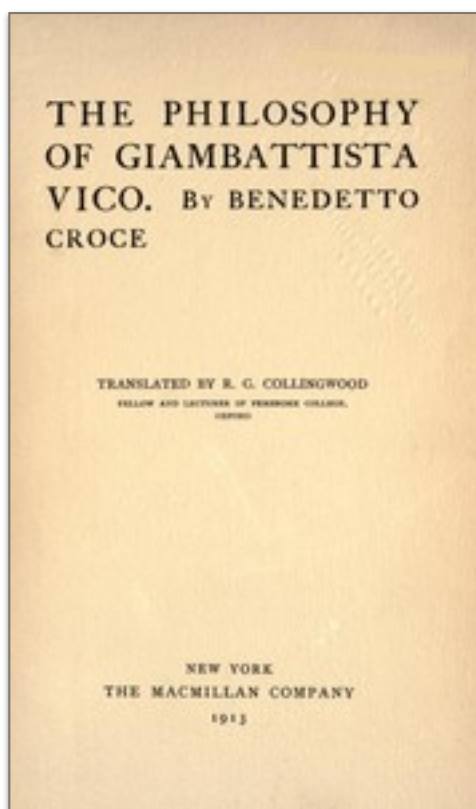
Bacon és Grotius másféle szempontból adott lehetőséget az egységkeresésre. Bacon mint a filozófiai bölcsesség és a politikai okosság szintézise jelent meg Vico szemében. Ugyanakkor Baconnak volt egy

gyengéje, mégpedig az, hogy a jog- és államtannak marginális szerepet szánt. Vico szerint ez elfogadhatatlan. Úgy látta, hogy a metafizika és a jurisprudentia az emberi megismerés két, kölcsönösen egymásra vonatkoztatott, elválaszthatatlan pólusa. Számára ez már abból is kiderült, hogy a rómaiak a jogtudományt ugyanolyan módon definiálták, mint a görögök a metafizikát, azaz mindkettő az isteni és emberi dolgok tudománya. A jog baconi elhanyagolását Grotius korrigálta. Ám Grotiusnál is látott hiányosságot Vico, mégpedig azt, hogy nem sikerült végső elvet adnia a tudományok történelmi megalapozása számára. Vico szerint ugyanis az emberi ész nincs ebben a végső megalapozó helyzetben. A dolgok örök rendjét csak egy magasabb lény által ismerhetjük meg.

Hogy Isten számára a megismerés és teremtés egy - ez megkérdőjelezhetetlen Vico szemében. Az ember viszont csak korlátozottan képes az isteni teremtés megragadására. El kell tehát választani a megismerés két formáját: a tökéletest, amire csak Isten képes és a tökéletlent, ami az ember sajátossága. Az ember a természetet csak tökéletlenül ismerheti meg, a történelmet viszont tökéletesen.

Az ellentétek harmonizálására való törekvés jellemezte az Új tudomány alapjait. Ebben a műben két különböző elvet kívánt összhangba hozni a szerző. Egyfelől azt, hogy minden kétkedés és bizonytalanság ellenére kétséghatározatlan igazság: „a társadalmi világot bizonyára embe-

rek alkották”. Másfelől pedig az új tudomány alapvető szempontja: „az isteni gondviselés ésszerűségén alapuló társadalmi teológiája”, s e tudománynak be kell mutatnia „a gondviselés történeti tényét”.³ Az embereket a vadság, kapzsiság és nagyravágyás jellemzi és ezeket a szenvedélyeket csak az isteni törvényhozás képes jó útra téríteni. Ennek eredményeként megjelent a hadsereg, a kereskedő és a kormányzás, melyek boldogságot teremtenek az embereknek. A tökéletességet soha nem éri el a társadalom a történelemben, egy ciklus vége – magasabb szinten – új kezdetet jelent.

A természetjog vonatkozásában kettős megalapozást találunk

Vico munkájában, hiszen egyfelől arról írt, hogy „az emberek természetjogát a szo-

kás hozta létre”,⁴ ami egyértelműen a történelmi esetlegeségekre utal, és ez eltávolodás a korabeli természetjogi hagyománytól, ugyanakkor a szokásokban kifejeződő egységet a népek közös természetéből magyarázta, ami viszont belül maradt a középkor megszokott értelmezési körén. Mi akkor a természetjog alapja? A szokás vagy a természeti meghatározottság? Vico természetjog értelmezése a metafizika és a történelem között helyezkedett el. Pontosabban megkülönböztette a filozófusok észjogát a jogászok természetjogától, ezen utóbbit *ius gentium*nak nevezte. Az egyik apriori, a másik empirikusan adott, az egyik egy örök rendbe tekint be és normatív, változatlan, a másik változhat és a történelemben zajlik. Vico a retorikában látta azt

a keretet, amelyen belül feltárható a római természetjoghoz való hozzáférés. A *ius gentium* arra a jogra utal, amit minden nép közösen birtokol, és amit a rómaiak hódításaik során fedeztek fel. A *ius gentium* az erkölcs, a méltányosság és a jog általános elveit foglalja magában, amelyek valamilyen formában minden társadalomban jelen vannak. Vico azon elmékedett, miképp jutottak el a különböző népek ugyanazokhoz az általános elvekhez, és példaként azt a jogrendszert használja, amely a legjobban példázza ezeket az elveket: a római jogot. Vico megjegyezte, hogy a közös jogi elvek rokonok a „*sensus communis*”-szal, a közös hiedelmekkel, értékekkel és előítéletekkel, amelyek beágyazódnak egy közösség kultúrájába, intézményeibe és nyelvébe, és minden jogalkotás alapját képezik.

A filozófusok természetjogi törvénye a *ius gentium*ra vonatkozó reflexióból fakad.

Vico átfogó képet adott arról, hogyan kezdődött egyidejűleg a vallás, a nyelv és az emberi közösség, és hogyan hatott egymásra a közösség, a vallás és a nyelv újabb és összetettebb társadalmi formák létrehozása érdekében. E fejlődés során a nyers erőszak átadta a helyét a politikának és a meggyőző nyelvnek; az igazságosság és a méltányosság eszméi fokozatosan kiemelkedtek a civilizációk történetét jellemző folyamatos társadalmi konfliktusokból. Vico nem hitte, hogy a természetjog valaha is végleges választ adhatna a társadalom erkölcsi problémáira. Inkább azt gondolta, hogy ezeket a problémákat a *sensus communis* tágabb közegében

kell megvitatni. A természetjogi elvek ezekből a vitákból születnek. Akár a történelemfelfogást, akár a természetjog értelmezését nézzük, mindkettő azt mutatja, hogy Vico egy átmeneti időszak gondolkodója volt, a megőrzés erénye és a felfedezés vágya egyaránt jellemezte. Még áthatotta az isteni gondviselés eszméje, ugyanakkor az emberre mint történelmet teremtőre tekintett, még számot vetett a filozófusok örök természetjogával, ám egyúttal a jog gyakorlati életében kimunkálódott közös elveket is alapvetőnek tartotta. Érdemes jobban megismerni Vicot, mert akkor megláthatjuk, hogy a 19-20. század eszmevilága mily sokat köszönhet neki.

Hivatkozások:

- ¹ Vico, Giambattista: *Az új tudomány* (ford.: Dienes Gedeon, Szemere Samu). Budapest, 1979. Akadémiai Kiadó, 237. p.
- ² Vico életéről és munkásságáról: König, Peter: *Giambattista Vico*. München, 2005. Beck Verlag. Nagy József: *Dante és Vico*. Budapest, 2017. Hungarovox Bt.
- ³ Vico 1979. 226., 233-234. p.
- ⁴ Vico 1979. 220. p, Vico természetjogfelfogásáról: Schaeffer, John: *Giambattista Vico on Natural Law*. New York, 2019. Routledge.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Giovanni Battista Vico. Forrás: <https://www.britannica.com/biography/Giambattista-Vico> Letöltve: 2026. április 13.
2. oldal: Francis Lieber válogatott műveit tartalmazó kötet borítója. Forrás: <https://www.gutenberg.org/ebooks/52814> Letöltve: 2026. április 13.